

वार्षिक कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका

(आ.व. २०८१/८२)

गण्डकी प्रदेश सरकार
कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखा
गोरखा, नेपाल
२०८२

गण्डकी प्रदेश सरकार
कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
कृषि ज्ञान केन्द्र
गोरखा
फोन: ०६४-४२०११३
इमेल: akcgorkha@gmail.com
वेबसाईट: gorkha.akc.gov.np

दुई शब्द

गोरखा जिल्लाको कूल जनसंख्या मध्ये करिब दुई तिहाई जनताको जीवनयापन कृषिमा आधारित रहेको छ । आर्थिक विकासको मेरुदण्ड कृषि भएकोले आधुनिक कृषि प्रणालीको प्रचारप्रसार गरी परम्परागत कृषिमा आधारित खेती प्रणालीमा सुधार ल्याई निर्वाहमुखि खेती प्रणालीलाई व्यवसायमुखी बनाई कृषकको जीवनस्तर उकास्ने तर्फ कार्यक्रम संचालन गर्नु यस कार्यालयको मुख्य जिम्मेवारी रहेको छ । साविक जिल्ला कृषि विकास कार्यालय गोरखाको रूपमा सेवा प्रदान गर्दै आएको यस कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखा आ.व. २०७५/७६ बाट कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय गण्डकी प्रदेश अन्तरगतको कृषि विकास निर्देशनालय अन्तरगत रही सेवा प्रदान गर्दै आएको छ ।

आ.व. २०८१/८२ मा यस ज्ञान केन्द्रबाट गण्डकी प्रदेशबाट कृषि, भूमि व्यवस्था तथा सहकारी मन्त्रालयबाट प्राप्त समुदायस्तरमा प्रविधियुक्त कृषि उत्पादन प्रवर्धन आयोजना, साना तथा आधुनिक सिँचाई निर्माण कार्यक्रम, ग्रीनहाउस निर्माण तथा यान्त्रीकरणमा सहयोग कार्यक्रम, कृषि वन प्रणालीमा आधारित कार्यक्रम जस्ता कार्यक्रम लगायत TOR अन्तर्गतका विभिन्न कार्यक्रमहरू संचालन भएका थिए । यस पुस्तिकामा आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरूको वार्षिक प्रगति स्थिति, प्राप्त बजेट तथा खर्च विवरण, जनशक्ति विवरण, २०८२/८३ मा संचालन हुने कार्यक्रमको विवरणका साथै जिल्लाको वस्तुगत विवरण तथा कृषि तथ्याङ्कहरू समेटिएको छ । मलाइ आशा छ, यो पुस्तिका समेटिएका विवरण कृषकवर्ग, कृषि प्राविधिक लगायत कृषि विकासमा संलग्न सबै पक्षलाई उपयोगी हुनेछ ।

अन्तमा, यो पुस्तिका तयार गर्न पुर्याउनु भएको सहयोगको लागि यस ज्ञान केन्द्रका कृषि अर्थ विज्ञ सुमन भट्टराई लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी तथा स्थानीय तहमा कार्यरत कृषि प्राविधिकहरू प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । यस वार्षिक प्रगति तथा तथ्याङ्क पुस्तिकालाई सरल, स्पष्ट र सर्वसाधारणलाई समेत उपयोगी बनाउन कोशिश गरिएको छ । तर पनि यसमा सुधारका प्रशस्त ठाउँहरू रहेका छन् । तसर्थ आगामी वर्षमा यसलाई अझ उपयोगी बनाउनका लागि सम्पूर्ण पाठकवृन्दबाट सल्लाह र सुझावको अपेक्षा गर्दछु ।

(प्रकाश बस्ताकोटी)
प्रमुख, अधिकृतस्तर नवौं

विषयसूची

खण्ड-क गोरखा जिल्लाको परिचय.....	१
१.१ जिल्लाको नामकरण	१
१.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	१
१.३ भौगोलिक अवस्थिति	१
१.४ जिल्लाका प्रमुख आकर्षणहरु	३
१.४.१ गोरखा दरवार.....	३
१.४.२ मन्दिरहरु	४
१.४.३ जिल्लामा रहेका प्रसिद्ध गुम्बाहरु.....	४
१.४.४ प्रमुख हिमशिखरहरु:	५
१.४.५ गुफाहरु	६
१.४.६ नदी, ताल, पोखरीहरु.....	६
१.४.७ कोटहरु	८
१.४.८ स्मारक स्थल	९
१.४.९ घाटहरु.....	९
१.४.१० ग्रामीण पर्यटन केन्द्रहरु	९
१.४.११ विविध	९
१.४.१२ अन्य	९
१.५ हावापानी.....	१०
१.६ प्राकृतिक वनस्पती	११
१.७ संभावित खानीका ठाउँहरु	११
खण्ड-ख गोरखा जिल्लाको कृषि क्षेत्रसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क	१२
२.१ भु-उपयोग स्थिति	१२
२.२ कृषक परिवार र कृषि जग्गा सम्बन्धी विवरण	१३

२.३ कृषि उत्पादन सम्बन्धि विवरण.....	१४
२.४ गोरखा जिल्लाका प्रमुख बालीहरु.....	१५
खण्ड - ग कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखा	१६
३.१ परिचय.....	१६
३.२ कृषि ज्ञान केन्द्रको कार्य विवरण	१६
३.३ कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाको कार्यक्षेत्र	१८
३.४ कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाको संगठनात्मक संरचना	१९
३.५ कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाको दरबन्दी विवरण.....	२०
३.६ कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखामा हाल कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण	२१
३.७ स्थापना कालदेखि हालसम्म कार्यरत कार्यालय प्रमुखहरु.....	२२
३.८ कृषि ज्ञान केन्द्र स्थापना कालदेखि हालसम्म कार्यरत कार्यालय प्रमुखहरु	२४
३.९ प्रदेश सरकारबाट गत ७ वर्षको विनियोजित बजेट र खर्चको विवरण	२५
खण्ड-घ वार्षिक प्रगति विवरण	२७
४.१ आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरुको वार्षिक प्रगति सारंश.....	२७
४.२ प्रदेश तर्फको अनुदानमा आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरुको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन २८	
४.३ संघ सशर्त तर्फको अनुदानमा आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरुको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन ३८	
४.४ विभिन्न कार्यक्रमहरुबाट आ.व. २०८१/८२ मा यान्त्रीकरण वितरण र सिचाई पूर्वाधार निर्माण/मर्मत सहयोग	३९
४.५ प्रगति नपुगका कारणहरु	४०
४.६ कार्यक्रम सारांश/हासिल भएका मुख्य मुख्य उपलब्धिहरु	४१
खण्ड- ड स्थानीय तहगत विवरण.....	४३
५.१ आ.व. २०८१/८२ मा स्थानीय तहमा कृषि विकास कार्यक्रमहरुमा विनियोजित रकम र खर्च (रु. हजारमा) (पशुपक्षी तथा मत्स्य विकास बाहेक).....	४३
५.२ गोरखा जिल्लामा रासायनिक मलको बिक्रि	

५.३ स्थानीय तह अनुसार विभिन्न कार्यक्रमहरूमा छनौट तथा भुक्तानी विवरण.....	४५
खण्ड- च अनुदानग्राहीहरूको विवरण	५१
६.१ आ.व. २०८१/८२ मा कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखाको विभिन्न कार्यक्रममा लाभान्वित अनुदानग्राहीहरूको विवरण	५१
६.२ आ.व. २०८१/८२ मा कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाबाट संचालन गरिएका तालिमको विवरण.....	८०
खण्ड-छ विविध	८३
७.१ गोरखा जिल्लामा रहेका फलफुल नर्सरीहरू	८३
७.२ गोरखामा संचालन भईसकेका ब्लकहरूको विवरण	८९
७.३ कोल्डस्टोर/कोल्डरूमहरूको विवरण.....	९३
७.४ गोरखा जिल्लामा रहेका एग्रोभेटहरू.....	९६
७.५ खाद्य वासलात - २०८१/८२ (प्रक्षेपण).....	९९
७.६ गोरखा जिल्ला स्थित पत्रकारहरूको विवरण.....	१००
खण्ड- ज आ.व. २०८२/८३ को स्वीकृत वार्षिक बजेट.....	१०२

खण्ड-क गोरखा जिल्लाको परिचय

१.१ जिल्लाको नामकरण

गोरखावासीहरूको आराध्य देवता योगी गोरखनाथको नामबाट वा गाईको रक्षा (गो रक्षा) गरिने ठाउँ भएकाले सोही आधारमा यस ठाउँको नाम गोरखा रहेको मानिन्छ । नेपाली भाषामा घाँसको फाँटलाई खर्क भनिने गरेकोमा खर्क शब्द विकृत भएर गर्ख हुँदै कालान्तरमा गोरखा भएको पनि जन विश्वास रहेको छ । साथै गरेर खाने ठाउँ भन्दा भन्दै गोरखा नाम रहेको भनाइ पनि सुनिने गरेको छ ।

१.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

नेपाल राज्यको एकीकरण गर्ने श्रेय गोरखा जिल्लालाई दिइने गरिन्छ । तत्कालीन अवस्थामा चौविस राज्य मध्ये लिगलिग भन्ने ठाँउमा घले थरका मगरहरूले राज्य गर्दथे । त्यहाँ प्रत्येक वर्ष विजयादशमीका दिन दौडमा प्रथम हुनेलाई राजा बनाउने प्रचलन थियो । त्यस उत्सवमा द्रव्य शाहले अप्रत्याशित रूपमा आक्रमण गरी दौडमा विजय गरी आफ्नो प्रभुत्व कायम गरे । लिगलिगकोट माथि विजय गरेपछि तुरुन्तै गोरखा आक्रमण गरे । सात दिनसम्म चलेको युद्धमा पराजित भएछि पुनः आक्रमण गरी गोरखा विजय गरे । द्रव्य शाह निकै महत्वाकांक्षी भएकाले प्रथम पराजयले उनलाई खासै असर पारेको थिएन । भागिरथ पन्त, गणेश पाण्डे, शर्वेश्वर खनाल, गंगाराम राना, गजानन भट्टराई, केशव बोहोरा, मुरली खवासहरूले उनको उत्साहलाई बढाइरहेका थिए । द्रव्य शाहका सैनिकहरू थापा, भुषाल, मास्के, रानाहरू समेतले गोरखाका राजाको दरवारलाई घेरी आक्रमण गरेर द्रव्य शाहको हतियारबाट खड्का राजाले विरगति प्राप्त गरे । यस प्रकार वि.स.१६१६ भाद्र २५ गतेका दिन द्रव्य शाह गोरखाका राजा भए । द्रव्य शाहले पछि गोरखा राज्यमा उनका वंशजहरू पुरन्दर शाह, छत्र शाह, राम शाह (न्यायिक राजा), डम्बर शाह, कृष्ण शाह, रुद्र शाह, पृथ्वीपति शाह र नरभूपाल शाहले राज्य गरेको पाइन्छ । राजा नरभूपाल शाह र रानी कौशल्यावतीको ज्येष्ठ सुपुत्रको रूपमा वि.स.१७७९ पौष २७ गते पृथ्वीनारायण शाहको जन्म भयो । वि.स. १७९९ मा २० वर्षको कलिलो उमेरमा राजा भएका पृथ्वीनारायण शाहले आफ्नो एकमात्र उद्देश्य जसरी हु

नेपालका ३९ पहाडी जिल्लाहरू मध्ये यो जिल्ला प्रशासनिक हिसाबले पहाडी जिल्लाको रूपमा मानिएको भए पनि भौगोलिक विभाजन अनुसारको हिमाली प्रदेश अन्तर्गत पर्ने भू-भाग समेत रहेको छ । महाभारत श्रृंखलाको उत्तरी भू-भागबाट उठेर मनकामना, गोरखनाथ, लार्के भोट (भञ्ज्याङ) हुदै ग्याला भन्ज्याङसम्म फैलिएको गोरखा जिल्लाको धरातलीय स्वरूप लेक, वेसी, टार एवं हिमाली पर्वतहरूले बनेको छ । नेपालको प्राकृतिक विभाजन बमोजिम भौगोलिक हिसाबले यस जिल्लालाई (क) पहाडी प्रदेश र (ख) हिमाली प्रदेश गरी दुई भागमा विभाजन गर्न सकिन्छ भने स्थानीय प्रशासनिक दृष्टिकोणले ग्रामिण क्षेत्र र शहरी क्षेत्र गरी दुई क्षेत्रमा बाँड्न सकिन्छ भने स्थानीय प्रशासनिक दृष्टिकोणले ग्रामिण क्षेत्र र शहरी क्षेत्र गरि दुई क्षेत्रमा बाँड्न सकिन्छ । यहा शहरी क्षेत्र भन्नाले समुन्द्र सतह देखि १,१०० मिटर उचाईमा रहेको गोरखा नगरपालिका र ग्रामीण क्षेत्र भन्नाले नगरपालिका बाहेकको अन्य क्षेत्रलाई बुझाउँदछ ।

(क) पहाडी प्रदेश

समुन्द्र सतहदेखि २२८ मिटरबाट २५०० मिटरसम्मको उचाईमा रहेको यस प्रदेशले जिल्लाको कूल भु-भागको ५३.९३५% (१९४७ वर्ग कि.मि.) क्षेत्रफल ओगटेको छ । जिल्लाको यो पहाडी खण्डले देशको कूल पहाडी खण्डको १.९५५ अंश ओगटेको छ । यस भागको २७.६४५% (५३८३९ हेक्टर) भुमि कृषि योग्य रहेको छ । यस भागमा वन बुट्यानले ढाकेको जग्गाको क्षेत्रफल ७५६५७.४८ हेक्टर (३८.८६ प्रतिशत) रहेको छ । यसै प्रदेशमा ऐतिहासिक गोरखा नगर पर्दछ, जहाँ तत्कालिन श्री ५ बडामहाराजधिराज पृथ्वीनारायण शाहले निर्माण गरेको ऐतिहासिक गोरखा दरबार रहेको छ । यो बजार नै जिल्लाको सदरमुकाम एवं गोरखा नगरपालिकाको मुख्य बजार हो । जिल्ला सदरमुकामको पुरानो नाम पोखरीथोक हो । यो ठाउँ समुन्द्र सतहबाट करीब १,१०० मिटरको उचाईमा अवस्थित छ ।

(ख) हिमाली प्रदेश

यस जिल्लाको हिमाली प्रदेश भन्नाले मुख्य रूपले मनास्लु संरक्षण क्षेत्रलाई बुझाउँदछ । यस प्रदेशमा सिर्दिवास, विहि, ल्हो, प्रोक, सामागाउँ, चुम्चेत र छेकम्पार गरी सात (७) वटा साविक गाउँ विकास सम

बारपाक, उहिया, मान्बु, काशिगाउँ र केरौजा गरी जम्मा ९ वटा साविक गा.वि.स.हरू पर्दछन् । ब्रिटिश गोर्खा सैनिकको पहिलो भिक्टोरिया क्रस प्राप्त गर्ने गजे घलेको जन्म भएको गाउँ बारपाक यसै प्रदेशमा पर्दछ । यो भु-क्षेत्र जिल्लाको पहाडी प्रदेशको एउटा उपक्षेत्रको रूपमा रहेको भएता पनि भौगोलिक विकटताको कारण एवं एकिकृत स्थानीय विकासको लागि हिमाली प्रदेशका सात (७) साविक गा.वि.स. र यस प्रदेशमा पर्ने नौ (९) साविक गा.वि.स.हरू गरी जम्मा सोह्र (१६) गा.वि.स.हरूलाई दुर्गम क्षेत्र घोषित गरीएको छ । यस क्षेत्रमा विकास निर्माण कार्य गर्न गराउनको लागि जिल्ला विकास समितिको कार्यालयमा दुर्गम क्षेत्र विकास समितिको इकाई स्थापना गरिएको छ । यसै गरी यस जिल्लालाई स्थानीय प्रशासन एवं विकासको दृष्टिकोणले ग्रामिण क्षेत्र र शहरी क्षेत्र गरी दुई क्षेत्रमा बाड्न सकिन्छ ।

तालिका १: जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति

क्र.स.	विवरण	मान
१	भौगोलिक अवस्थिति	अक्षांश-२७ डिग्री १५ मिनेट देखि २८ डिग्री ४५ मिनेट उत्तर सम्म देशान्तर- ८४ डिग्री २७ मिनेट देखि ८४ डिग्री ५८ मिनेट पूर्व सम्म
२	उचाई	समुद्री सतहबाट २२८ मी. देखि ८१६३ मी.उचाईसम्म
३	क्षेत्रफल	३६१० वर्ग कि.मी. (नेपालको चौथो ठूलो जिल्ला)
४	सिमाना	पूर्व- धादिङ्ग र तिब्बत पश्चिम- तनहुँ, लमजुङ्ग र मनाङ्ग उत्तर- तिब्बत दक्षिण- चितवन, तनहुँ
५	हावापानी	उष्ण, उपोष्ण, समशितोष्ण, शितोष्ण, लेकाली, हिमाली
६	तापक्रम	वर्षायाम-१८ डि.से. देखि ३२ डि.से. हिउँद- ६.६ डि.से. देखि १९.५ डि.से.
७	वर्षा	अधिकतम ५२९.४ मि.मि. हिउँदमा २० देखि २५मि.मि.

१.४ जिल्लाका प्रमुख आकर्षणहरू

तल्लो गोरखा दरबार क्षेत्र अन्तर्गत रहेका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू :

गोरखा न.पा.-१ पोखरीथोक स्थित ठूलो आँगनमा यो दरबार रहेको छ । शुरुमा ६ रोपनी मात्र क्षेत्रफलमा सिमित रहेको यस दरबारको संरक्षणको जिम्मा पुरातत्व विभागले लिएपछि हाल यो दरबार ७० रोपनी क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । बीचमा चोक, तीनतिर ३-३ तला भएको दक्षिणतिर कौशिसहितको चार तला भएको ३०*३० वर्ग मि. क्षेत्रफलमा निर्मित यो दरबार मध्ययुगिन प्यागोडा शैलीमा बनेको छ । यहाँ कलात्मक टुडाल र आँखि झ्याल, स्वस्तीकको चिन्ह, देवीदेवता तथा गरुड-कलशको द्वारपालको साथै दरबार परिसरमा रोपिएका ६० जातका फूल रहेको छ । यस दरबारमा हाल ऐतिहासिक संग्रहालयको रूपमा निर्माण गरिएको छ ।

१.४.२ मन्दिरहरू

जिल्लामा रहेका प्रसिद्ध मठ मन्दिरहरूस

१. मुरलिधर नारायण मन्दिर (विष्णु पञ्चायन)	गोरखा न.पा.-१, पोखरीथोक
२. रामेश्वर मन्दिर	गोरखा न.पा.-१, पोखरीथोक
३. मनकामना मन्दिर	मनकामना-३, मनकामना
४. भगवती स्थान	बुंकोट
५. विरिमकाली मन्दिर	गोरखा न.पा.-१०, घ्याडसिवास
६. बकेश्वर महादेव मन्दिर	मनकामना
७. भिमविश्वेश्वर मन्दिर	नामजुङ, माझिटार
८. राधावल्लभेश्वर मन्दिर	गोरखा न.पा.-२, छिपिटोल
९. रानीवन	गोरखा न.पा.-६
१०. अकलामाईको मन्दिर	धुँवाकोट, मस्याङदीको किनारमा
११. बाराही मन्दिर	गोरखा न.पा.-६, बराहबजार
१२. भीमसेन मन्दिर	गोरखा न.पा.-१, ठूलो आँगन
१३. अन्नपूर्ण मन्दिर	खोप्लाङ
१४. नामरुङ देवी	गोरखा न.पा.-४, पस्लाङ

४. मु—गुम्बा : छेकम्पार—९, उचाई ३,५१० मि., स्थापना वि.सं. १९५२, अवतारी लामा सेराप दोर्जेको नेतृत्वमा स्थानीय जनताको सहयोगमा निर्माण भएको र धार्मिक शिक्षालय पनि रहेको ।
५. लुङटाङ गुम्बा : चुम्चेत—२, धोम्जे, उचाई ३,१०० मि., स्थापना ६ सय वर्ष अगाडी, बौच भिक्षु मुसुन रिचेनले बनाएको ।
६. नाक्सा छ्योलिङ गुम्बा : प्रोक गा.वि.स., १६ औं शताब्दीमा बौद्ध भिक्षुहरूले बनाएको बैशाख पुर्णिमा र ल्होसारको समयमा मेला लाग्ने ।
७. पुङगेन गुम्बा : सामागाउँ—१, गाँवाला भन्ने ठाउँमा, उचाई ३,८२० मि. स्थापना करिव दुई हजार वर्ष अगाडी लामा झिङमेको सकृयतामा स्थानीय जनताले श्रमदान गरी बनाएको, मनासलु हिमालमा हेरेको देवताको प्रतिकको रूपमा यो गुम्बालाई लिने गरिएको । मानसरोवर पुगे सरहको फल प्राप्त हुने भनाई रहेको ।
८. गोङ्गे गुम्बा : छेकम्पार—९, गोङ्गे टोल, उचाई ३,१८० मि., स्थापना लामा कुन्जोङ लुण्डुप र स्थानीय व्यक्तिहरू मिलेर करिव पाँच सय वर्ष अगाडी ।
९. देरोन गुम्बा : छेकम्पार—९, देरोन गाउँ, उचाई ३,५०० मि. स्थापना, करिव सातसय वर्ष पहिले (छेकम्पार गा.वि.स.को सबैभन्दा पुरानो) माप्दुन रिचेन लामाको नेतृत्व एवं स्थानीय जनताको सहयोगमा निर्माण गरिएको ।

१.४.४ प्रमुख हिमशिखरहरू:

यस क्षेत्रमा रहेका एवं नेपाल सरकारद्वारा पर्वतारोहणको लागि खुल्ला गरिएका हिमचुलीहरू

सि.नं.	हिमचुलीको नाम	उचाई (मिटरमा)
१	मनास्लु (किलर माउण्टेन)	८१६३
२	हिमालचुली—पूर्व	७८९५
३	नागधी चुली	७८७१
४	हिमालचुली—पश्चिम	७५४०
५	हिमालचुली—उत्तर	७३७१
६	श्रृंगी हिमाल	७१७७
७	मना	

१.४.५ गुफाहरु

- ✓ सिद्ध गुफा : मनकामना मन्दिरको उत्तरपट्टीको डाँडोमा १,५०० मि.को उचाईमा रहेको । लम्बाई ३० फिट र उचाई २० फिट रहेको छ । तीनतले गुफा : मुच्च-४ मा रहेको, शिवरात्रीमा मेला लाग्ने, गुफामा रहेको प्वालबाट १५ मि. पसि ३० मि. उचाईमा चढेर फेरी १५ मि. बाहिर आउने बाटो हिंडेर प्वालबाटै बाहिर निस्कन सकिने ।
- ✓ पुरोन फु-गुफा : छेकम्पार-५, वुर्जी टोलको ३,०९७ मि.को उचाईमा रहेको । एकै ठाउँमा तीन रहेको ।
- ✓ सिता गुफा : स्वाँरा गा.वि.स. को उत्तर पश्चिममा रहेको, चैत्र महिनामा पर्ने रामनवमीमा मेला लाग्ने, गुफा भित्रको भाग २० फिट उचाई, ४०-६० फिट चौडाई र २० मि. लम्बाई ।

१.४.६ नदी, ताल, पोखरीहरु

- ✓ दरौदी नदी : मुहान - करीब ६,६०० मि. अल्लो बौद्ध हिमालको फेदीमा रहेको रुपीनाला भञ्ज्याङमा पर्ने नारदकुण्ड, सहायक नदी/खोलाहरु भुसुण्डिखार, चुदी, लाङ्दी, हाँडीखोला, लुदीखोला, शम्भु जराङ, राङरुङ खोला आदि ।
- ✓ चेपे नदी : मुहान- बौद्ध हिमालको पश्चिमी क्षेत्र, दुधपोखरीको निकास समेत समावेश भएको, सहायक नदी/खोलाहरु - गोरखाबाट मिसिने, मिदिखोला, साँहीखोला, स्वारखोला, कदलीखोला ।
- ✓ मरुयाङदी नदी : गोरखा जिल्लाको दक्षिण-पश्चिम पट्टि रहेको तनहुँ जिल्लासँगको सिमाना बनेर यो नदी बगेको छ ।
- ✓ स्यार खोला : स्यारभोट तर्फबाट बगेर आएको बुढीगण्डकी नदीको सहायक खोला-न्याक भन्ने ठाउँमा बुढीगण्डकी नदिसँग मिसिने ।
- ✓ विरेन्द्र ताल : सामागाउँ ९, गुम्बा टोलमा करीब ३,६४० मि. उचाईमा अवस्थित, स्थानीय नाम -ग्यागोलाच्छो ।
- ✓ कल्लुमान ताल : प्रोक गा.वि.स.को दक्षिण-पश्चिम भागमा रहेको यो तलाउ १.५ कि.मि.(आधाकोश) लम्बाईमा पूर्व पश्चिम भई फैलिएको छ ।
- ✓ छोसोडतताल : छेकम्पार-९, छोसोड टोलमा करीब ४००० मि. उचाईमा अवस्थित, हिमनदीबाट बनेको ताल, मु

- ✓ सानो दुधपोखरी : यो पोखरी खरीबोट गा.वि.स.को वार्ड नं. ४ एवं बौद्ध हिमालको फेदीमा अवस्थित छ । यसमा पनि जनैपुर्णिमा कै दिनमा मेला लाग्छ । गोरखा र लमजुङ जिल्लाको सिमानामा रहेको ।
- ✓ नारद कुण्ड : सिर्दिवास-२ र उहिया-९ को सिमानामा करीब ४,५०० मि. उचाईमा अवस्थित, दरौदी नदिको मुहान, स्थानीय नाम- मिश्राङ, यो कुण्डमा पनि जनै पुर्णिमा कै बेला रमाईलो मेला लाग्छ ।
- ✓ निम्चे पोखरी : खरीबोट-४ मा करीब २,२०० मि. उचाईमा अवस्थित, जनैपुर्णिमामा मेला लाग्ने ।
- ✓ रानीपोखरी : गोरखा न.पा.-१, पोखरीथोकमा अवस्थित, धार्मिक नाम— पुसकर तीर्थ, वि.सं. १६९२ मा रामशाहले निर्माण गराएका हुन् ।
- ✓ मानेपानी : गोरखा न.पा.-४ मा अवस्थित, पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकिकरणको क्रममा सेनाहरू लडाईमा जाँदा यस ठाउँको पानी पिएपछि मात्र जाने गर्दथे भन्ने भनाई रहेको छ ।
- ✓ तातोपानी : उहिया गा.वि.स को पुर्वपट्टी छेउमा स्थित तातोपानीका दुईवटा धाराहरू छन् । जसको पानी बुढीगण्डकीमा गई मिसिन्छ ।
- ✓ भुलभुले खार : यो खोप्लाङ गा.वि.स.मा पर्दछ र यसको पानी तातो मात्र नभई पुरै वीर नुन जस्तो वास्ना आउँछ र यहाँको पानी खारखोलामा मिसिन्छ ।
- ✓ बुढीगण्डकी नदी : मुहान-करीब ७,००० मि. उचाईमा रहेको लार्के र ग्याला भञ्ज्याङको संगम, सहायक नदी/खोलाहरू - स्यार खोला, चुलिङ खोला, माछाखोला, नाबुङ खोला, थारुखोला, दोभान खोला, रिचिटे खोला आदि । वेनिघाटमा पुगेर त्रिशुली नदिमा मिसिने ।
- ✓ दरौदी नदी : मुहान - करीब ६,६०० मि. अल्लो बौद्ध हिमालको फेदीमा रहेको रूपीनाला भञ्ज्याङमा पर्ने नारदकुण्ड, सहायक नदी/खोलाहरू भुसुण्डिखार, चुदी, लाङ्दी, हाँडीखोला, लुदीखोला, शम्भु, जराङ, राङरुङ खोला आदि ।
- ✓ चेपे नदी : मुहान- बौद्ध हिमालको पश्चिमी क्षेत्र, दुधपोखरीको निकास समेत समावेश भएको, सहायक नदी/खोलाहरू - गोरखाबाट मिसिने, मिदिखोला, साँहीखोला, स्वारखोला, कदलीखोला ।
- ✓ मरुयाङदी नदी : गोरखा जिल्लाको दक्षिण-पश्चिम पट्टि रहेको तनहुँ जिल्लासँगको सिमाना बनेर यो नदी बगेको छ ।
- ✓ स्यार खोला : स्यारभोट तर्फबाट बगेर आएको बुढीगण्डकी नदीको सहायक खोला-न्या

- ✓ विरेन्द्र ताल : सामागाउँ ९, गुम्बा टोलमा करीब ३,६४० मि. उचाईमा अवस्थित, स्थानीय नाम -ग्यागोलाच्छो ।
- ✓ कल्छुमान ताल : प्रोक गा.वि.स.को दक्षिण-पश्चिम भागमा रहेको यो तलाउ १.५ कि.मि.(आधाकोश) लम्बाईमा पुर्व पश्चिम भई फैलिएको छ ।
- ✓ छोसोडतताल : छेकम्पार-९, छोसोड टोलमा करीब ४००० मि. उचाईमा अवस्थित, हिमनदीबाट बनेको ताल, मु गुम्बा र देरोन गुम्बाको ठिक माथि रहेको ।
- ✓ ठूलो दुधपोखरी : यो पोखरी उहिया गा.वि.स.मा अवस्थित छ । यहाँ जनै पुर्णिमाको दिन मेला लाग्छ ।
- ✓ सानो दुधपोखरी : यो पोखरी खरीबोट गा.वि.स.को वार्ड नं. ४ एवं बौद्ध हिमालको फेदीमा अवस्थित छ । यसमा पनि जनैपुर्णिमा कै दिनमा मेला लाग्छ । गोरखा र लमजुङ जिल्लाको सिमानामा रहेको ।
- ✓ नारद कुण्ड : सिर्दिवास-२ र उहिया-९ को सिमानामा करीब ४,५०० मि. उचाईमा अवस्थित, दरौदी नदिको मुहान, स्थानीय नाम- मिश्राङ, यो कुण्डमा पनि जनै पुर्णिमा कै बेला रमाईलो मेला लाग्छ ।
- ✓ निम्चे पोखरी : खरीबोट-४ मा करीब २,२०० मि. उचाईमा अवस्थित, जनैपुर्णिमामा मेला लाग्ने ।
- ✓ रानीपोखरी : गोरखा.न.पा.—१, पोखरीथोकमा अवस्थित, धार्मिक नाम-पुसकर तीर्थ, वि.सं.१६९२ मा रामशाहले निर्माण गराएका हुन् ।
- ✓ मानेपानी : गोरखा.न.पा.-४ मा अवस्थित, पृथ्वीनारायण शाहले नेपाल एकिकरणको क्रममा सेनाहरु लडाईमा जाँदा यस ठाउँको पानी पिएपछि मात्र जाने गर्दथे भन्ने भनाई रहेको छ ।
- ✓ तातोपानी : उहिया गा.वि.स को पुर्वपट्टी छेउमा स्थित तातोपानीका दुईवटा धाराहरु छन् । जसको पानी बुढीगण्डकीमा गई मिसिन्छ ।
- ✓ भुलभुले खार : यो खोप्लाङ गा.वि.स.मा पर्दछ र यसको पानी तातो मात्र नभई पुरै वीर नुन जस्तो वास्ना आउँछ र यहाँको पानी खारखोलामा मिसिन्छ ।

१.४.७ कोटहरु

- लिगलिगकोट : आँपपिपल-४, चेपेघाटबाट २ कोष दुरीमा पर्दछ । (घले राजाले नापेको)
- तल्लोकोट : दारेगौडा, गोरखा ।
-

(गोरखा जिल्लामा जम्मा ३६ वटा साना ठूला कोटहरू रहेको पाईन्छ, जस्तै मिरकोट, धुवाकोट, लकाडकोट, ताकुकोट, श्रीनाथकोट, बुङकोट आदि त्यस्तै चोकहरूमा ताडलीचोक, खान्चोक, विरीनचोक, सिरानचोक, भुम्लीचोक, मुच्चोक, घ्याल्चोक, घ्याच्चोक, त्यस्तै टारहरूमा महादेबटार, पालुङटार, कुन्दुरटार, छेबेटार, फिनामटार, च्याङलीटार आदि।)

१.४.८ स्मारक स्थल

कालुपाण्डे स्मारक स्थल : खोप्लाङ-६, विहारेडिहीमा अवस्थित छ ।

लखन थापा स्मारक स्थल : बुङकोट-४, काहुले भडेरामा १,१०० मिटर उचाईमा अवस्थित छ । उनीलाई राणा शासनको विद्रोह गरेको आरोपमा वि.सं. १९३३ फाल्गुन २ गते २४ वर्षको उमेरमा आफ्नै घर अगाडिको खिर्कोको रुखमा झुण्डाएर मारिएको थियो ।

१.४.९ घाटहरू

रामघाट : मस्याङ्दी र दरौदी नदीको संगम स्थलको रूपमा चिनिने यो घाट आँबु खैरेनी नजिग साविक देउराली गा.वि.स. मा अवस्थित छ ।

चेपेघाट : मस्याङ्दी र चेपे नदीको संगमस्थलको रूपमा चिनिने यो घाट पालुङटार न.पा. मा अवस्थित छ ।

१.४.१० ग्रामीण पर्यटन केन्द्रहरू

झिरीरुङ : केरावारी- १ स्थित ८,१०० मिटर उचाईमा अवस्थित छ । यो ठाउँ गुरुङ संस्कृतिको लागि प्रख्यात छ ।

पोखरीडाँडा : छोप्राक- ८ स्थित १,००० मीटर उचाईमा अवस्थित यो डाँडामा ब्राह्मण समुदायको छुट्टै संस्कृति देख्न सकिन्छ ।

१.४.११ विविध

सबैभन्दा अग्लो टावर	: टावर नं. ११, उचाई १४ मि.
जम्मा टावर संख्या	: २० वटा
केबलकार लम्बाई	: ३.०२ कि.मि.
केबलकार गति क्षमता	: ०.६ मि. प्रति सेकेण्ड
औषत एकतर्फि जान समय	: १० मि.
केबलकारको क्षमता	: ६०० यात्रु प्रति घण्टा
डब्बा ३१ वटा, मालवाहक	: ३ वटा
प्रति डब्बा यात्रु क्षमता	: ६ व्यक्ति
प्रधान कार्यालय	: नक्साल काठमाण्डौ ।

१.५ हावापानी

गोरखा जिल्ला मनुसुनी हावापानीको क्षेत्र अन्तरगत पर्दछ । यहाँको हावापानी धरातलिय स्वरूप अनुसार विविध प्रकारको छ । एउटै जिल्लामा हिमाली प्रदेश, पहाडी प्रदेश, बेशी, टार क्षेत्र विद्यमान रहेको कारण हावापानी एकनासको छैन । जिल्लाको सुदूरउत्तर लार्के भोटमा बाह्र महिना जाडो हुन्छ भने टार बेशी एवम् तटीय क्षेत्रमा गर्मी हुन्छ । पहाडी प्रदेशमा न्यानो मौसम रहन्छ । वर्षायाममा अधिकतम ३२ डिग्री सेल्सियसदेखि न्यूनतम १८ डिग्री सेल्सियससम्म तापक्रम रहन्छ भने वर्षा अधिकतम ५२९.४ मि.मि सम्म हुन्छ । हिउँदमा न्यूनतम ६.६ डिग्री सेल्सियसदेखि १९.५ डिग्री सेल्सियससम्म तापक्रम रहन्छ । यस समयमा पश्चिमी वायुले २० देखि २५ मि.मि. सम्म गराउँछ । दक्षिणमा महाभारत श्रृङ्खला देखि उत्तरमा हिमाली श्रृङ्खलासम्म लिस्नो झै ठडिएर रहेको यस जिल्लाको हावापानीलाई उचाई अनुसार निम्न प्रकारले विभाजन गर्न सकिन्छ ।

१.५.१ उचाई अनुसार हावापानीको विवरण

१. अतिशितयुक्त हिमाली हावापानी

५,००० मी. देखि माथिको उच्च हिमाली भागमा यो हावापानी पाइन्छ । यसका मुख्य क्षेत्रहरु बौद्ध हिमाल, मनास्लु हिमचुली लार्के, ग्याल भञ्ज्याङ आदि हुन् । सधै हिउँले ढाकिरहने र ०° से. तापक्रम रहने यो क्षेत्र वनस्पति विहीन छ ।

२,००० मि. देखि ४,००० मि. सम्मको उच्च पहाडी भागमा यस्तो हावापानी पाइन्छ । यो क्षेत्रमा हिउँदमा जाडो र गृष्ममा केही गर्मी हुन्छ । यो हावापानीको क्षेत्रमा जिल्लाको सम्पूर्ण वस्तीहरू केन्द्रित छन् । यो भागमा मकै, कोदो, घैया र धानको खेती गरिन्छ ।

४. न्यानो शितोष्ण हावापानी

५००-२००० मि. सम्मको उचाईमा यो हावापानी पाइन्छ । यो क्षेत्रमा हिउँदमा जाडो र गृष्ममा केही गर्मी हुन्छ । यो हावापानीको क्षेत्रमा पनि जिल्लाको धेरै वस्ती केन्द्रित छन् । यो भागमा पनि मकै, कोदो, घैया र धानको खेती गरिन्छ ।

५. अर्ध उष्ण हावापानी

बुढिगण्डकी, त्रिशुली, मस्याङ्दी, चेपे, दरोदीका आसपासका भागहरू, टारहरू, खोच, नदी, बेसी आदि भागमा यस्तो हावापानी पाइन्छ । गोरखाको अधिकांश कृषि योग्य भूमि यसै क्षेत्रमा पर्दछ । यहाँ हिउँदमा न्यानो र गर्मीमा बढी गर्मी हुन्छ । साल, सिसौ, खयर जस्ता वृक्ष भएको सदावहार र मिश्रित जंगल यस क्षेत्रमा पाइन्छ ।

१.६ प्राकृतिक वनस्पती

उचाइको विभिन्नताले गर्दा विभिन्न प्रकारको हावापानी तथा भु-बनौट बमोजिम यस जिल्लामा प्राकृतिक वनस्पती पनि विभिन्न प्रकारको पाइन्छ । ती वनस्पतीहरूलाई निम्न ३ प्रकारले विभाजन गर्न सकिन्छ ।

१.६.१ लेकाली वनस्पती

हिमरेखा अर्थात् ५,००० मि. देखि तल ४,००० मि. सम्मको भागमा कम वर्ष र कम तापक्रमको साना—साना बुट्यान, झार पात भएका वनस्पती पाइन्छन् । यसै भागमा विभिन्न जडिबुटिहरू जस्तै : नीरमसी, पाचऔँले, जटामसी आदि पाइन्छ ।

१.६.२ कोणधारी वनस्पती

४,००० मी. सम्मको भागमा कोणधारी वनस्पती पाइन्छ । यहाँ धुपी स

खण्ड-ख गोरखा जिल्लाको कृषि क्षेत्रसंग सम्बन्धित तथ्याङ्क

२.१ भु-उपयोग स्थिति

तालिका ३: जिल्लाको भु-उपयोग स्थिति

क्र.सं.	विवरण	ईकाई	गोरखा जिल्ला	प्रतिशत	कैफियत
१	कूल जमिनको क्षेत्रफल	हेक्टर	३६१०००	२.४५	नेपालको क्षेत्रफलको तुलनामा (१६.५८% गण्डकी प्रदेश क्षेत्रफलको तुलनामा)
१.१	कृषक परिवारले चलन गरेको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल	हेक्टर	२६०९४.४	७.२३	जिल्लाको तुलनामा (कृषि गणना अनुसार)
१.२	खेतीयोग्य जमिनको क्षेत्रफल	हेक्टर	२१४५८.४	५.९४	जिल्लाको तुलनामा
१.३	खेती गरिएको जमिनको क्षेत्रफल	हेक्टर	२००१९.३२	९३.२९	खेतीयोग्य जमिनको तुलनामा
१.४	सिंचित क्षेत्रफल	हेक्टर	७१३३.१	३५.६३	खेती गरिएको जमिनको तुलनामा
१.५	बाह्र महिना सिचाई हुने क्षेत्रफल	हेक्टर	३४५५.७	१७.२६	खेती गरिएको जमिनको तुलनामा
२	कूल जनसंख्या	संख्या	२५१०२७	१०.१७	गण्डकी प्रदेशको तुलनामा (देशको ४० औं स्थानमा)
२.१	महिला	संख्या	१३२८७२	५२.९३	जिल्लाको तुलनामा
२.२	पुरुष	संख्या	११८१५५	४७.०७	जिल्लाको तुलनामा
३	जम्मा घर परिवार	संख्या	७१८२६		जन गणना अनुसार
३.१	कूल कृषक घरपरिवार मात्र	संख्या	६००२८	८३.५७	कृषि गणना अनुसार
३.२	अ				

२.२ कृषक परिवार र कृषि जग्गा सम्बन्धी विवरण

राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८ अनुसार गोरखा जिल्लामा कुल ६० हजार २८ कृषक परिवार रहेका छन् । ती कृषकहरूले २६ हजार ९४ हेक्टर जमिनमा कुनै न कुनै रूपमा खेतीपाती वा पशुपंछी पालन गरिरहेका छन् । जिल्लाका कुल कृषकपरिवार मध्ये सबैभन्दा बढी गोरखा नगरपालिकामा ९४५० छन् भने सबैभन्दा कम चुमनुव्री गाउँपालिका १७७९ रहेका छन् । कृषक परिवारले चलन गरेको कुल क्षेत्रफल मध्ये ७ हजार १ सय ३३ हेक्टर सिँचाई सुविधा पुगेको देखिन्छ । जिल्लामा कुल २००३३१ कित्ता छन् भने औसत कित्ता संख्या प्रति परिवार ३.३४ रहेको छ ।

तालिका ४: कृषक परिवार र कृषि जग्गा सम्बन्धी विवरण

जिल्लाअनुसार स्थानीय तह	जनसंख्या	जम्मा क्षेत्रफल	कुल परिवारको जम्मा संख्या	कृषक परिवारको जम्मा संख्या	कृषक परिवारले चलन गरेको जग्गा	जम्मा कित्ता संख्या	औषत कित्ता संख्या	सिंचित क्षेत्रफल
गोरखा	२५१०२७	३६१०	७१८२६	६००२८	२६०९४	२००३३१	३.३४	७१३३
चुमनुव्री गाउँपालिका	५९३२	१६४८.५	२०६८	१७७९	१११६.४	५८५९	३.३	७८.२
अजिरकोट गाउँपालिका	१२८३२	१९८.०५	३६२२	३१७१	१९२८.२	११५०३	३.६	८९८.९
बारपाक सुलीकोट गाउँपालिका	२२६३६	२००.६३	६२८३	५५५४	१९१४.४	१८३६५	३.३	४७७.६
धार्चे गा.								

२.३ कृषि उत्पादन सम्बन्धि विवरण

तालिका ५: जिल्लामा उत्पादन भएको बालीको विवरण

क्र.सं.	बालीको नाम	आ. व. २०८०/०८१ को जम्मा			आ. व. २०८१/०८२ को जम्मा		
		क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)	क्षेत्रफल (हे.)	उत्पादन (मे.टन)	उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)
१	खाद्यान्न बाली तर्फ जम्मा						
१.१	धान जम्मा	१०८६५	४१८८९	३.८६	१०८७२	४३८९०	४.०४
१.१.१	बर्षे धान	१०१४०	३८५३२	३.८	१०१४०	३९९५२	३.९४
१.१.२	चैते धान	७२५	३४३७	४.७४	७३२	३९३८	५.३८
१.२	मकै जम्मा	१८००५	४५३७३	२.५२	१८००५	४६०९३	२.५६
१.३	गहु	२५००	५९५०	२.३८	१०५७	२५०५	२.३७
१.४	जौ	११०	१४१	१.२८	१०६	१३६	१.२८
१.५	फापर	२००	२८४	१.४२	१९५	२७७	१.४२
२	दलहन बाली ज						

२.४ गोरखा जिल्लाका प्रमुख बालीहरु
तालिका ६: बढी परिमाणमा उत्पादन हुने आधारमा

क्र.स.	बाली	उत्पादन (मे.टन.)
१	आलु	५१२५५
२	धान	४८२५०
३	मकै	४६४००
४	तरकारी	१९७३०
५	कोदो	१४८२०
६	केरा	१०२४०

तालिका ७: नेपालको तथा प्रदेशको तुलनामा बढी उत्पादन हुने आधारमा

क्र.स.	बाली	उत्पादन % गण्डकीको तुलनामा	उत्पादन % नेपालको तुलनामा
१	कोदो	१३.४५	४.३७
२	केरा	३१.७५	३.०२
३	फापर	१५.११	२.४५
४	सुन्तलाजात फलफूल	९.९७	१.९७
५	आलु	१५.०५	१.५०
६	मकै	१०.२१	१.४९

खण्ड - ग कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखा

३.१ परिचय

गोरखा जिल्लामा कृषकहरूले परापूर्व कालदेखि गरी आएको कृषि पद्धतिलाई परिमार्जन गरी प्रति इकाई क्षेत्रमा उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी बहुसंख्यक कृषकहरूको जीवनस्तर उकास्न उन्नत कृषि प्रविधिको प्रचार-प्रसार गर्ने उद्देश्यले जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, गोरखाको स्थापना २०२४ सालमा भएको हो । देशको करीब ५७.३ प्रतिशत जनतालाई आश्रय दिदै अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रूपमा अग्रणी भूमिका खेल्दै आएको कृषि क्षेत्रको विकास नभएसम्म बहुसंख्यक जनताको जीवन स्तरमा सुधार ल्याउन नसकिने तथ्य निर्विवाद छ । प्रमुख वालीको रूपमा सुन्तला, तरकारी तथा मकै/भट्टमास लगाएत कृषिको विविध पक्ष खाद्यान्न बाली, फलफूल तथा तरकारी वाली, नगदे बाली, विशेष बाली (मौरी, च्याउ), मत्स्य पालन व्यवसाय आदिको दिगो विकास गर्ने क्रममा कृषि विकास कार्यालयले स्वीकृत नीति अनुरूप विविध कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको छ । हाल आएर गण्डकी प्रदेश सरकार, भूमि व्यवस्था कृषि, सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय अन्तर्गतको कृषि विकास निर्देशनालय अन्तर्गत रही कृषि ज्ञान केन्द्रको नाम बाट २०७५/०४/०१ गते स्थापना भई मिति २०७५/०५/०८ गते उद्घाटन भएको थियो । यस कार्यालयले गोरखा जिल्लाका कृषकहरूलाई सेवा प्रदान गर्दै आई रहेको छ ।

३.२ कृषि ज्ञान केन्द्रको कार्य विवरण

- ❖ जिल्लाको कृषि तथ्याङ्क प्रोफाइल तयार तथा अद्यावधिक गर्ने ।
- ❖ स्थानीय निकायमा कार्यरत कृषि प्राविधिकहरूलाई तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ❖ व्यवसायिक किसान, उद्यमी तथा कृषि फर्म संचालकको लागि तालिम तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ❖ आधुनिक तथा उन्नत कृषि प्रविधिको प्रदर्शन, परिक्षण तथा सिफारिस गर्ने ।
- ❖ माटो तथा मल, बीउ तथा बाली संरक्षण सम्बन्धी सामान्य प्रयोगशाला सेवा प्रदान गर्ने ।
- ❖ संघीय कृषि विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन तथा सम्पर्क विन्दुको रूपमा कार्य गर्ने ।
- ❖ प्रादेशिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाको कार्यान्वयन गर्ने ।

- ❖ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत कमाण्ड क्षेत्रभित्रका जोन र सुपरजोनको लागि प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।
- ❖ प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना अन्तर्गत कमाण्ड क्षेत्रभित्रका पकेट तथा ब्लकको कार्यक्रम संचालन तथा प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउने ।
- ❖ भौगोलिक विविधता अनुसारको प्राथमिकता प्राप्त वाली वस्तु विकासको योजना मूल्य अभिवृद्धि शृङ्खला विकास तथा कार्यान्वयनको लागि समन्वय गर्ने ।
- ❖ आर्थिक महत्त्वका स्थानीय कृषि विविधताको पहिचान, संरक्षण तथा उपयोग गर्ने ।
- ❖ विभिन्न वालीनालीका रोग किराहरुको पेष्ट म्याप तयार गर्ने ।
- ❖ विभिन्न वालीनाली तथा रोग किराहरुको सङ्कलन, पहिचान तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
- ❖ स्थानीय वाली लोपोन्मुख तथा उपेक्षित वालीको जर्म प्लाजम सङ्कलन /रैथाने वाली/ गरी Gene bank लाई उपलब्ध गराउने तथा Gene bank संग सहकार्य गर्ने ।
- ❖ स्थानीय तहका कृषि इकाइहरुबाट कृषि सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन तथा अद्यावधिक गर्ने साथै असिना, बाढी, पहिरो जस्ता दैवी प्रकोपको विवरण सङ्कलन गरी तथ्याङ्क प्रादेशिक तथा संघीय तथा तालुक निकायहरुमा पठाउने ।
- ❖ बीउ, विषादी तथा मलखाद विक्रेताहरुको अनुमती, नवीकरण तथा अनुगमन गर्ने साथै तिनीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- ❖ कमाण्ड क्षेत्रभित्र रहेका स्रोत केन्द्रहरु, फलफूल तथा तरकारीको नर्सरीहरुलाई प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने ।
- ❖ कमाण्ड क्षेत्र भित्र रहेका फलफूल तथा तरकारी नर्सरीहरुको तालुक निकायको समन्वयमा प्राविधिक अनुगमन गरी प्राविधिक प्रतिवेदनका आधारमा निरोगिताको प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउने ।
- ❖ निरोगिताको प्रमाणपत्र विना बीउ, विरुवा, वेर्ना तथा अन्य रोपण सामग्रीहरुको ओसारपसारमा तालुक निकायसंग समन्वय गरी रोक लगाउने ।
- ❖ व्यावसायिक फर्म, विमा, कृषिजन्य उद्योगमा विद्युतिकरण, विषादी विक्रेता आदिको लागि सिफारिस प्रदान गर्ने ।
- ❖ कमाण्ड क्षेत्रभित्र कृषि उद्यम तथा व्यवसाय संचालन गर्न चाहानेहरुको लागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक कार्य योजना तयार गर्न सहयोग गर्ने ।

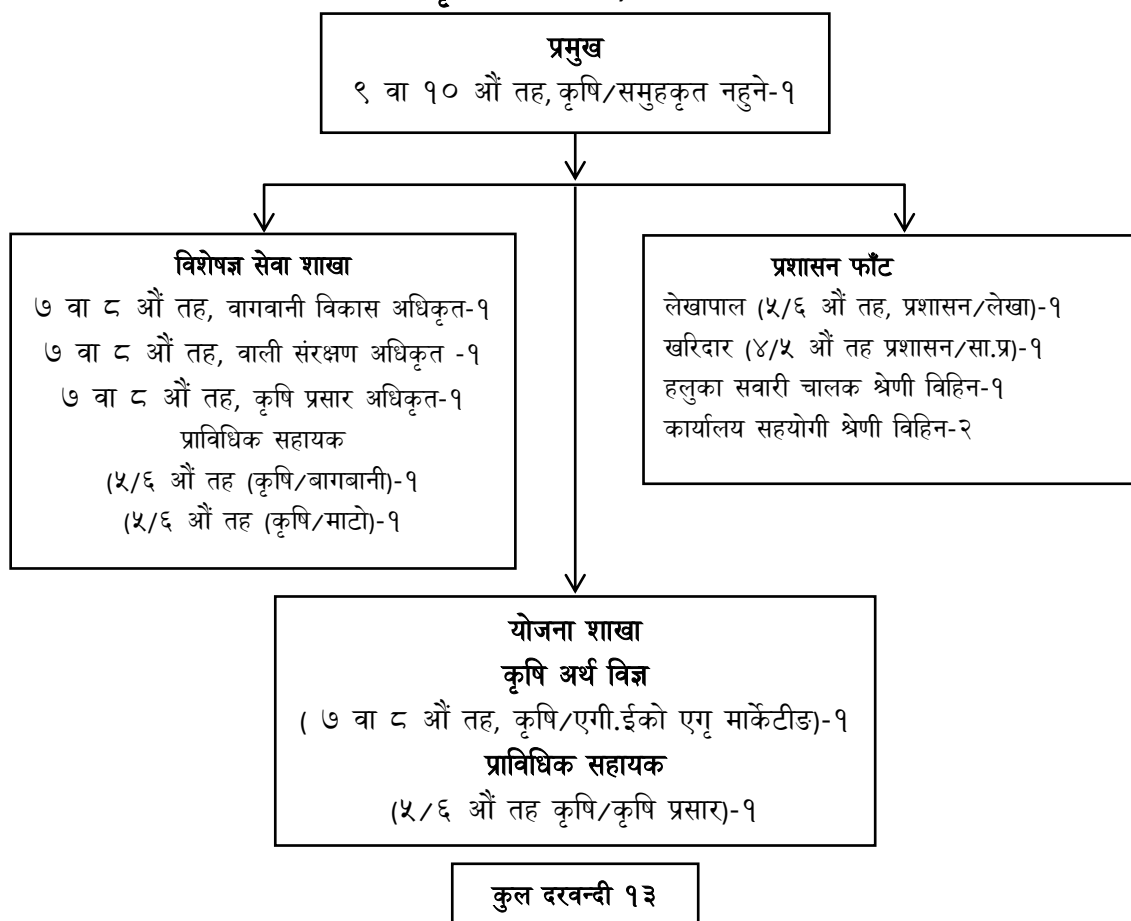
३.४ कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाको संगठनात्मक संरचना

गण्डकी प्रदेश सरकार

कृषि तथा भूमि व्यवस्था मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखा

३.५ कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाको दरबन्दी विवरण

तालिका ८: कृषि ज्ञान केन्द्र, गोरखाको दरबन्दी विवरण

क्र.सं	पद	तह/श्रेणी	समूह	दरबन्दी	पदपूर्ति	रिक्त
१	कार्यालय प्रमुख	नवौं/दशौं	समुहिकृत नहुने	१	१	०
२	बागबानी बिकास अधिकृत	सातौं/आठौं	बागबानी	१	१	०
३	बाली संरक्षण अधिकृत	सातौं/आठौं	बाली संरक्षण	१	१	०
४	कृषि प्रसार अधिकृत	सातौं/आठौं	कृषि प्रसार	१	१	०
५	कृषि अर्थ बिज्ञ	सातौं/आठौं	कृषि/ए.गृ.ईको	१	१	०
६	बरिष्ठ प्रा.स	छैठौं	कृषि प्रसार	१	१	०
७	लेखापाल	पाँचौं/छैठौं	प्रशासन	१	०	१
८	प्रशासन सहायक	चौथो/पाँचौं	प्रशासन	१	१	०
९	प्राविधीक सहायक	पाँचौं/छैठौं	कृषि/माटो	१	१	०
१०	प्राविधीक सहायक	पाँचौं/छैठौं	कृषि/बागबानी	१	१	०
११	कार्यालय सहयोगी	श्रेणीबिहिन	प्रशासन	२	१	१
१२	ह.स.चा	श्रेणीबिहिन	प्रशासन	१	०	१
जम्मा				१३	१०	०३

३.६ कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखामा हाल कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

तालिका ९: हाल कार्यरत कर्मचारीहरुको विवरण

सि. नं.	पद	तह/ श्रेणी	सेवा	समूह	कर्मचारीको नाम थर	कर्मचारीको पद	कर्मचारीको तह/श्रेणी	स्थायी / करार	रिक्त/ पूर्ति	मोबाइल नं.
१	प्रमुख	९/१० औं	कृषि	समूहकृत नहुने	प्रकाश बस्ताकोटी	कार्यालय प्रमुख	अधिकृतस्तर नवौं	स्थायी	पूर्ति	९८५६०३०६४९
२	बागवानी विकास अधिकृत	७/८ औं	कृषि	बागवानी	हरि प्रसाद न्यौपाने	बागवानी विकास अधिकृत	अधिकृतस्तर सातौं	स्थायी	पूर्ति	९८४१४५४०६४
३	कृषि अर्थ विज्ञ	७/८ औं	कृषि	एगृ. इको एण्ड एगृ. मार्केटिङ्ग	सुमन भट्टराई	कृषि अर्थ विज्ञ	अधिकृतस्तर सातौं	स्थायी	पूर्ति	९८४८०५८४४३
४	कृषि प्रसार अधिकृत	७/८ औं	कृषि	कृषि प्रसार	विवेक पौडेल	कृषि प्रसार अधिकृत	अधिकृतस्तर सातौं	स्थायी	पूर्ति	९८४३२८५५१६
५	बाली संरक्षण अधिकृत	७/८ औं	कृषि	बाली संरक्षण	अम्बा दत्त विष्ट	बाली संरक्षण अधिकृत	अधिकृतस्तर सातौं	स्थायी	पूर्ति	९८६५७४९७३८
६	प्राविधिक सहायक/ अधिकृत	५/६ औं	कृषि	माटो	डम्बर के.सी.	प्रा.स	सहायकस्तर पाचौं	स्थायी	पूर्ति	९८६७८७३६३२
७	प्राविधिक	५/६ औं								

सि. नं.	पद	तह/ श्रेणी	सेवा	समूह	कर्मचारीको नाम थर	कर्मचारीको पद	कर्मचारीको तह/श्रेणी	स्थायी / करार	रिक्त/ पूर्ति	मोबाइल नं.
	सहायक/ अधिकृत				योजन		पाचौँ			
८	प्राविधिक सहायक/ अधिकृत	५/६ औँ	कृषि	कृषि प्रसार	सेर बहादुर रावत	प्रा.स	सहायकस्तर पाचौँ	स्थायी	पूर्ति	९८६६२०३२६२
९	लेखापाल	५/६ औँ	प्रशासन	लेखा	रिक्त	स्थायी	रिक्त	स्थायी	रिक्त	रिक्त
१०	खरदार	४/५ औँ	प्रशासन	सा.प्र.	कमला खनाल	सहायकस्तर पाँचौँ	पाँचौँ	स्थायी	पूर्ति	९८५१२११४५७
११	हलुका सवारी चालक	श्रेणीविहिन	इन्जिनियरिङ्ग	मेकानिक ल	राम्जी सुनार	ह.स.चा.	श्रेणी बिहिन	करार	पूर्ति	९८६१५०४९७४
१२	कार्यालय सहयोगी	श्रेणीविहिन	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	शेर बहादुर गुरुङ	का.स.	श्रेणी बिहिन	स्थायी	पूर्ति	९८४६१२४८५४
१३	कार्यालय सहयोगी	श्रेणीविहिन	प्रशासन	सामान्य प्रशासन	आशमाया गुरुङ	का.स.	श्रेणी बिहिन	करार	पूर्ति	९८४६४९१२४८

३.७ स्थापना कालदेखि हालसम्म कार्यरत कार्यालय प्रमुखहरु

सि.नं.	नाम, थर	कार्यगत पद	देखि	सम्म
१.	श्री घनश्याम सिंह	स.कृ.वि.अ.	२०२४	

सि.नं.	नाम, थर	कार्यगत पद	देखि	सम्म
४.	श्री गणपति ओझा	का.मु.कृ.वि.अ.	२०३६	२०४१
५.	श्री पूर्णमान शाक्य	का.मु.कृ.वि.अ.	२०४१	२०४३
६.	श्री कृष्णचन्द्र शर्मा	का.मु.कृ.वि.अ.	२०४३	२०४४
७.	श्री जीत बहादुर गुरुङ	का.मु.कृ.वि.अ.	२०४४	२०४७
८.	श्री गणपति ओझा	का.मु.कृ.वि.अ.	२०४७	२०४८
९.	श्री भीमसेन गुरुङ	का.मु.कृ.वि.अ.	२०४८	२०५१
१०.	श्री वेद कुमार श्रेष्ठ	का.मु.कृ.वि.अ.	२०५१	२०५२
११.	श्री वीरेन्द्र बहादुर हमाल	का.मु.कृ.वि.अ.	२०५२	२०५४
१२.	श्री बाबुराम रोका	का.मु.कृ.वि.अ.	२०५४	२०५५
१३.	श्री सुरोज पोखरेल	कृ.वि.अ.	२०५५	२०५६
१४.	श्री रेवती रमण पौडेल	नि.कृ.वि.अ.	२०५६	२०५७
१५.	श्री महेन्द्र मान श्रेष्ठ	कृ.वि.अ.	२०५७	२०५७
१६.	श्री द्रोण राज काफ्ले	नि.कृ.वि.अ.	२०५७	२०५८
१७.	श्री गोपाल मान श्रेष्ठ	कृ.वि.अ.	२०५८	२०६०
१८.	श्री डिल्ली राम शर्मा	व.कृ.वि.अ.	२०६०	२०६३
१९.	श्री धर्मदत्त वराल	व.कृ.वि.अ.	२०६३	०६६१।२२
२०.	श्री गुनबहादुर थापा	नि.व.कृ.वि.अ.		

सि.नं.	नाम, थर	कार्यगत पद	देखि	सम्म
२२	श्री राजेन्द्र कोइराला	व.कृ.वि.अ.	२०६८/१२/१६	२०७१/०६/०६
२३	श्री तीर्थ कुमार श्रेष्ठ	ब.कृ.वि.अ.	२०७१/०७/०३	२०७३/७/५
२४	श्री याम कुमार श्रेष्ठ	ब.कृ.वि.अ.	२०७३/६/२०	२०७५/०४/०१

३.८ कृषि ज्ञान केन्द्र स्थापना कालदेखि हालसम्म कार्यरत कार्यालय प्रमुखहरु

तालिका १०: कृषि ज्ञान केन्द्र स्थापना कालदेखि हालसम्म कार्यरत कार्यालय प्रमुखहरु

सि.नं.	नाम, थर	कार्यगत पद	देखि	सम्म
१.	श्री याम कुमार श्रेष्ठ	प्रमुख	२०७५/०४/०१	२०७५/०६/१८
२.	श्री दुर्गा प्र. पण्डित	प्रमुख	२०७५/०६/०८	२०७६/०३/०६
३.	श्री मनिता थापा	प्रमुख	२०७६/०३/०७	२०७७/०९/१०
४.	श्री परशुराम अधिकारी	प्रमुख	२०७७/०९/१६	२०८०/०५/२२
५.	श्री निलकण्ठ पोखरेल	प्रमुख	२०८०/०५/२४	२०८०/१२/२७
६.	श्री मिरा चौधरी	प्रमुख	२०८१/०१/२०	२०८१/०५/२३
७.	श्री प्रकाश बस्ताकोटी	प्रमुख	२०८१/०५/१८	हालसम्म

३.९ प्रदेश सरकारबाट गत ७ वर्षको विनियोजित बजेट र खर्चको विवरण

तालिका ११: कृषि ज्ञान केन्द्र गोरखाको लागि संघ तथा प्रदेश सरकारबाट गत ७ वर्षको विनियोजित बजेट र खर्चको विवरण (बजेट रु. लाखमा)

आ.व.	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१	२०८१/८२
संघ तर्फको बजेट	६३३.२३	९६७.७०	४२६.५२	१९०.५३	९८.१५	३४.२५	१.५०
प्रदेश तर्फको बजेट	३७६.६२	४२६.९०	९३९.११	८९८.७२	६३९.५०	९३६.०८	६६७.३०
जम्मा बजेट (लाखमा)	१००९.९	१३९४.६	१३६५.६	१०८९.३	७३७.७	९७०.३	६६८.८
जम्मा खर्च (लाखमा)	३०८.७	१००९.९	११६४.६	६४६.४	४८२.९	४५३.४	५०२.१
जम्मा खर्च (%)	३०.५७	७२.४१	८५.२८	५९.३४	६५.४७	४६.७२	७५.०७

खण्ड-घ वार्षिक प्रगति विवरण

४.१ आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरूको वार्षिक प्रगति सारंश

तालिका १२: आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरूको वार्षिक प्रगति सारंश (बजेट रु. हजारमा)

क्र.स	खर्चको प्रकार	रकम (रु. हजारमा)	खर्च (रु. हजारमा)	खर्च प्रतिशत
क.	चालु बजेट	६५२३०	४८९१६.११	७४.९९
१.	प्रशासनिक बजेट	१६५२५	११२०५.२७	६७.८१
२.	अनुदान तथा सेवामुलक बजेट	४८७०५	३७५८०	७७.१६
ख.	पूँजीगत	१५००	११८२.५४	७८.८४
ग.	प्रदेश तर्फको कार्यक्रमको जम्मा	६६७३०	५००९८.५८	७५.०८
घ.	कृषि विभागको संघिय शर्सत	१५०	११०.८३	७३.८९
ड.	कार्यालयको जम्मा बजेट	६६८८०	५०२०९.४१	७५.०७

क्र.स.	क्रियाकलापविवरण	खर्च शिर्षक नं.	ईकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगति/खर्च			वार्षिक प्रगति प्रतिशत	
				परिमाण	भार	बजेट रु	परिमाण	भार	खर्च रु	वित्तीय	भारित
१.१.१.३५	अधिकृतस्तर नवौं र दशौं	२११११	जना	१	१.५१	१००९	१.००	१.३६	९०८.३७	९०.०३	९०.०३
१.१.१.३६	अधिकृतस्तर सातौं र आठौं	२११११	जना	४	५.१२	३४१५	४.००	४.००	२६६९.२८	७८.१६	७८.१६
१.१.१.३७	सहायकस्तर पांचौं र अधिकृतस्तर छंटौं	२११११	जना	४	४.७१	३१४६	३.००	१.५६	१०४२.९८	३३.१५	३३.१५
१.१.१.५१	सहायकस्तर चौथो र पाचौं	२११११	जना	१	०.९९	६५८	१.००	०.९६	६४१.१२	९७.४३	९७.४३
२.१.२.१	विद्युत महशुल	२२१११	महिना	२३.५८	०.१९	१३०	२३.५८	०.१९	१२९.७१	९९.७७	९९.७७
२.१.३.६	पिउने पानी खरिद	२२११									

क्र .स.	क्रियाकलापविवरण	खर्च शिर्षक नं.	ईकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगति/खर्च			वार्षिक प्रगति प्रतिशत	
				परिमाण	भार	बजेट रु	परिमाण	भार	खर्च रु	वित्तीय	भारित
	प्रशासनिक तर्फ खर्च				२५	१६५२५	२८१८.८६	१६.७९	११२०५.२७	६७.८१	६७.८१
	चालु तर्फ जम्मा				९७.७५	६५२३०	३५२४.५६	७९.११	४८९१६.११	७४.९९	८०.९३
	पुजिगत तर्फ जम्मा				२.२	१५००.०	४.००	१.५७	११८२.५४	७८.८४	७८.८४
	जम्मा				१००	६६७३०	३५२८.५६	८०.६९	५००९८.६	७५.०८	८०.६९

४.३ संघ सशर्त तर्फको अनुदानमा आ.व. २०८१/८२ मा संचालित कार्यक्रमहरुको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन

क्र .स.	क्रियाकलाप विवरण	खर्च शिर्षक नं.	ईकाई	वार्षिक लक्ष्य			वार्षिक प्रगति/खर्च			वार्षिक प्रगति प्रतिशत	
---------	------------------	-----------------	------	----------------	--	--	---------------------	--	--	------------------------	--

